

het doelpubliek van de open universiteit in vlaanderen

behoefte studie van de gentse studentenpopulatie

leen d'haenens
filip de maesschalck
frieda saeys

In Vlaanderen zijn momenteel 1.582 cursisten in 2.597 cursussen ingeschreven aan de Open Universiteit. Deze cursisten proberen een hoger diploma te verwerven via voornamelijk zelfstudie, ondersteund door de begeleidingscentra die hiervoor werden opgericht aan iedere Vlaamse universiteit. Welke mensen kiezen voor deze vorm van studeren en waarom? Hoe zit het met het mediagebruik tijdens het studieproces, en hoe staan Vlaamse cursisten ten opzichte van een overwegend Noordnederlands audiovisueel aanbod? Deze en andere vragen staan centraal in dit artikel. Als case hebben we de Open Universiteit Gent genomen. In dit artikel vatten wij de resultaten samen van een verkennend onderzoek naar het profiel, de verwachtingen en de behoeften aan didactische hulpmiddelen bij deze populatie. Vervolgens gaan we nader in op de optimale benutting van de intrinsieke eigenschappen van het medium televisie binnen een multimediaal informatieaanbod. Dit artikel - dat onderzoeksresultaten van o.m. De Saedeleer (1990), De Volder en Hendrickx (1992) en Van der Kelen (1992) actualiseert - is het eerste in een tweeluik. Hierin staan de reacties van het kijkpubliek centraal. In een volgend artikel komen de makers van educatieve tv-programma's aan het woord. Hun praktijkervaringen worden dan getoetst aan bevindingen uit de literatuur.

BEHOEFTE VAN DE GENTSE STUDENTEN

Open Universiteit in Vlaanderen

In mei 1984 ondertekenden de Vlaamse universitaire instellingen een intentieverklaring waarbij een eerste aanzet werd gegeven voor *samenwerking met de Open Universiteit Nederland*, die enkele maanden later te Heerlen van start zou gaan. De Open Universiteit (OU) biedt *open hoger afstands-onderwijs* aan voor personen boven de 18 die geen gebruik kunnen of willen maken van de reeds bestaande onderwijsvoorzieningen. *Open* betekent hier dan zowel open toelating, als open invulling van het studieprogramma en vrije keuze van plaats en tijd van studeren. *Hoger onderwijs* beduidt dat men zowel op HÖBU-niveau als op universitair niveau kan studeren. De term *afstands-onderwijs*, tenslotte, verwijst naar *onderwijs op afstand via pedagogische hulpmiddelen, met minimale of geen gebruikmaking van direct onderwijzende docenten*.

Vraagstelling

In Vlaanderen heeft de OU-student de mogelijkheid zich in te schrijven in zes regionale studiecentra: Antwerpen, Brussel, Diepenbeek, Gent, Kortrijk en Leuven. Gezien Gent goed is voor 40% van de totale Vlaamse OU-studentenpopulatie, is het een ideale case, en kunnen de resultaten eventueel geëxtrapoleerd worden naar andere centra toe. Het Gentse OU-centrum beschikt over heel wat apparatuur die de studenten het leerproces moet vergemakkelijken. De dagelijkse praktijk toont echter aan dat veel van deze mogelijkheden onbenut blijven. Vandaar dat er vragen rijzen als:

- Zijn de studenten wel degelijk op de hoogte van het bestaan van al deze educatieve hulpmiddelen?
- Bestaat er een zekere drempelvrees bij de studenten betreffende het gebruik ervan?
- Waarom opteert de student dan nog steeds in de eerste plaats voor het gebruik van de gedrukte cursus?
- Waarom komt zij/hij zo weinig naar het regionale centrum?

Een tweede reeks vragen concentreert zich rond de graad van effectiviteit van het leren via afstands-onderwijs:

- Meent men via het afstands-onderwijs beter, vlugger en meer te leren dan via het traditionele directe onderwijs?
- Indien ja, wat zijn daar dan de redenen voor?

Gezien onze bijzondere belangstelling voor televisie en video, hebben we aan deze media in het onderzoek uitgebreid aandacht besteed, vooral dan vanuit de vraag naar de eigenschappen waaraan een goed educatief televisie- of videoprogramma volgens de gebruikers moet voldoen.

Momenteel bestaat het merendeel van de aangeboden programma's uit Nederlands materiaal met verwijzingen naar typisch Nederlandse voorbeelden en situaties. Eén van de hypothesen is dat de Gentse OU-studenten een Vlaams accent zouden wensen in de uitwerking van het curriculum.

We peilen verder naar de behoeften van de student aan educatieve programma's via het open net en naar de bereidheid om daarvoor te betalen:

- Vindt u televisie een goed medium om educatieve programma's te brengen?
- Zou u opteren voor een apart educatief net en hebt u daar een financiële inspanning voor over?

Tenslotte willen we ook van de gelegenheid gebruik maken om de rol van open net-televisie, meer bepaald BRTN, in het educatieve gebeuren door te lichten. Ook hier wordt gepeild naar de mening en het gedrag van de gebruikers:

- Bent u tevreden met het educatieve aanbod van de BRTN?
- Kijkt u ook naar educatieve programma's op BRTN? Op andere zenders? Indien ja, naar welke?

Onderzoeksinstrument

De hierboven gestelde onderzoeksvragen werden omgezet in een survey, die via een *postenquête* werd gerealiseerd. Voor het samenstellen van het corpus voor de dataverzameling konden we een beroep doen op het adressenbestand van het Gentse studiecencentrum. Om de respons zo hoog mogelijk te maken was het van belang dat we net dié mensen bereikten die al wat ervaring hadden opgebouwd met het afstandsonderwijs. We kozen bewust voor *ingeschrevenen aan de OU-Gent van het voorbije academiejaar 92-93*. Het begrip *ingeschrevene* moest echter scherper afgebakend worden. Cijfermatig gezien bestaat 40% van de ingeschrevenen namelijk uit zogenaamde kennismakers of niet-starters. Dit zijn personen die na hun daadwerkelijke eerste kennismaking met het studiemateriaal tot het besluit komen dat het studeren aan de OU voor hen niet is weggelegd. Uiteindelijk kwamen we tot volgende checklist van voorwaarden waaraan een *bruikbare* respondent moest voldoen:

- In België wonen (om eventuele ingeschrevenen uit Zeeuws-Vlaanderen uit het bestand te houden);
- Ingeschreven zijn in het Gentse OU-centrum tijdens de periode mei 92 - april 93;
- Minstens één examen afgelegd hebben of ingeschreven zijn voor een examen.

Op die manier kwamen we aan 280 personen die voor bevraging in aanmerking kwamen. Na twee follow-ups kregen we uiteindelijk 138 ingevulde exemplaren teruggestuurd, wat neerkomt op een kleine 50% response rate. Op basis van de gegevens bij inschrijving konden we nagaan dat het socio-demografisch profiel van deze respondenten overeenkwam met het algemeen profiel van de Gentse OU-student.

Resultaten

Het profiel van de OU-student

Het hieronder geschetste profiel kwam vnl. tot stand op basis van persoonlijke gegevens die studenten verstrekken op hun inschrijvingsformulier. Vermits niet alle studenten de betreffende gegevens hebben ingevuld, zijn er soms afwijkende totalen. We hebben er daarom voor geopteerd in de rapportering - waar nodig - ook de *missing values* mee te delen (missing).

De verhouding mannen-vrouwen bedraagt 66%-34%. Eén derde van de studenten leeft samen met andere volwassenen en één of meer kinderen (30,4%). Daarnaast is er een belangrijk deel van de studenten dat bij de ouders thuis woont (23,9%) of samenwoont met één of meer volwassenen zonder kinderen (22,5%); 10,9% van de respondenten woont alleen. Wonen en leefomstandigheden bepalen in belangrijke mate de bereidheid en de mogelijkheid tot leren. Het merendeel van de studenten moet rekening houden met het gezinsverband waarin zij/hij leeft, en heeft dus naast studiedruk af te rekenen met heel wat sociale factoren die het studiegedrag kunnen beïnvloeden.

De studie in het Open Hoger Onderwijs appelleert aan mensen tussen de 20 en de 40 jaar (samen goed voor 77,6%) die een carrière willen uitbouwen. Na de leeftijd van 40 jaar zou het vooropgestelde carrièredoel uiteindelijk bereikt moeten zijn en neemt de studiebereidheid opvallend snel af. De enkelingen die zich dan nog wagen aan studies op universitair of hoger onderwijs-niveau, doen dit waarschijnlijk meer uit nieuwsgierigheid of om hun voortdurende honger om iets bij te leren te stillen. Jonge studenten,

tussen 18 en 20 jaar, vormen slechts een kleine minderheid, zodat van echte concurrentie met het dagonderwijs geen sprake is.

Wat de vooropleiding van de 138 respondenten betreft, zijn er 26 met een HOKT-diploma, 14 met een HOLT-diploma en 11 met een universitair diploma. Omgerekend betekent dit dat 36,9% van de respondenten reeds een diploma heeft van hoger onderwijs; 22,5% verkiest op deze vraag niet te antwoorden (missing). Onder de studenten die de OU als tweedekansonderwijs ervaren, kunnen we drie categorieën onderscheiden.

- Personen die niet de vereiste diploma's hebben, maar zich wel in staat achten een hogere opleiding te volgen.
- Personen die de vereiste vooropleiding genoten, maar om welke reden dan ook na hun hoger middelbaar onderwijs niet onmiddellijk naar het hoger onderwijs zijn gegaan. De redenen daarvoor kunnen van sociale, economische en/of culturele aard zijn.
- Personen die al een hogere opleiding geheel of gedeeltelijk gevolgd hebben, maar die een hogere opleiding van een ander (meestal universitair) niveau willen volgen of een afgebroken opleiding willen hervatten. De eerste kans is met andere woorden niet ten volle benut omwille van redenen die van economische, sociale en/of culturele aard zijn.

Uit de cijfers blijkt dat het grootste deel van de respondenten geen ervaring heeft met afstandsonderwijs, en dat dit repercussies heeft op alle aspecten van de relatie tussen de student en het regionale centrum. Bij het ontwerpen van de cursussen en bij de begeleiding dient hiermee terdege rekening gehouden worden.

Studiemotivatie

Eén op drie (29,7%) ziet opnieuw of verder studeren als een mogelijkheid om haar/zijn kansen op een nieuwe en betere baan te vergroten; 27,5% beweert echter te studeren om haar/zijn intellectuele capaciteiten verder te ontwikkelen; 10,9% ziet het als een ideale vorm van vrijetijdsbesteding.

Bij de voornaamste redenen om aan de OU te gaan studeren, zijn er duidelijk twee krachtlijnen te onderscheiden: 47,1% van de ondervraagden kiest voor OU-studies omdat ze via die vorm van onderwijs kunnen studeren wat, waar, wanneer en in welk tempo ze dat willen; 34,1% blijkt echter voor het afstandsonderwijs te opteren omdat hun persoonlijke situatie hen verhindert onderwijs te volgen aan een *normale* universiteit of instelling voor hoger onderwijs.

Het feit dat een OU-student zelf bepaalt wat, waar, wanneer en in welk tempo zij/hij kan studeren, is nu net het belangrijkste kenmerk van de OU, dat het verschillend maakt van andere onderwijsvormen. De student opteert m.a.w. bewust voor meer vrijheid en meer organisatorische flexibiliteit. Voor mensen uit de actieve beroepsbevolking is deze graad van flexibiliteit een absolute vereiste om nog verder onderwijs te willen/kunnen genieten.

Het mediagebruik van de OU-student

Aanwezigheid versus gebruik in het Gentse studiecentrum

De normale face-to-face interactie die we kennen uit het direct onderwijs, wordt in het afstandsonderwijs vervangen door het gebruik van allerlei al dan niet interactieve media. Onder *media* verstaan we *alle materiaal en middelen tot het vastleggen of overbrengen van informatie*. Het aanbod dat in het Gentse OU-centrum ter beschikking staat van de student, bestaat momenteel uit:

- Schriftelijk materiaal: 210 schriftelijke cursussen verspreid over 7 leerstofgebieden en 140 boeken;
- Elektronisch tekstmateriaal: ca. 80 interactieve computerprogramma's, ter ondersteuning van de cursussen en/of als integraal deel van de leerstof;
- Audiovisueel materiaal: 50 audiocassettes en 90 videoprogramma's met een gemiddelde duur van 30 tot 45 minuten. Met de productie van CD's is men in Nederland pas vrij recent van start gegaan;
- Interactief audiovisueel materiaal: 10 interactieve beeldplaten.

Zoals alle regionale studiecentra beschikt Gent ook over de nodige materiële voorzieningen voor het weergeven van audio-, video- en computermateriaal. Het gebruik van deze ondersteunende middelen brengt voor de student geen extra kosten met zich mee. Opvallend is de discrepantie tussen het vermeende media-aanbod en hetgeen werkelijk voorhanden is. Op dit vlak schort er blijkbaar iets aan de informatievoorziening.

Het *meest gebruikte* pedagogische hulpmiddel blijkt de klassieke cursus (87%) (10,1% missing). Bij de media die het minst gebruikt worden, vinden we drie uitschieters: beeldplaten, handboeken en audiocassettes. Dat de gedrukte cursus het meest wordt gebruikt, is niet echt verwonderlijk. De voordelen ervan zijn legio: men kan het moeiteloos overal meenemen, het is snel toegankelijk en eenvoudig in het gebruik. Daarnaast liggen de (re)productiekosten laag.

Wat de vraag naar materiaal betreft, komen de videoprogramma's op de eerste plaats (41,3%). Dit is merkwaardig, gezien er in de praktijk betrekkelijk weinig video's worden ontleend. Ook is er veel vraag naar interactieve media. Meer computerprogramma's staan ook op de verlanglijst. In geen geval mag dan ook de invloed van de computer op de studiegewoontes onderschat worden. Momenteel is dit trouwens het enige interactieve medium dat een vrij hoge penetratie kent. In dit licht zou een uitbreiding van zowel soft- als hardware een interessante optie zijn voor de toekomst. Het on-line consulteren van databestanden biedt enorme mogelijkheden, maar vereist de nodige infrastructuur waaronder netwerkaansluitingen.

Informatie over en toegankelijkheid van de aangeboden media

Een belangrijk deel van de geënquêteerden (31,2%) signaleert een duidelijk gemis aan informatie over het aanbod van educatieve media in het Gentse centrum. In elk geval wil 85,5% van de door ons ondervraagde studenten meer informatie onder de vorm van brochures, demonstraties, speciale lessen en/of opendeurdagen. Over de vraag of men al dan niet vrij kan beschikken over de aanwezige media bij voorbeeld, zijn de meningen evenredig verdeeld: 44,9% meent van wel, 44,2% meent van niet (10,9% missig).

Mediagebruik: thuis en in het regionale centrum

Meer dan de helft van de studenten maakt nooit gebruik van de didactische hulpmiddelen die in de regionale centra ter beschikking staan. De eerste oorzaak hiervoor is dat men opziet tegen de verplaatsing (21%). Afstands-onderwijs betekent voor velen wel degelijk *thuis studeren*, en daarom vinden zij het ook niet logisch om er (verre) verplaatsingen voor te maken. Wanneer de studenten opzien tegen de *verre verplaatsing*, zijn ze dan zelf bereid zich de nodige middelen aan te schaffen voor thuisgebruik van het didactisch materiaal? Hier moeten we rekening houden met het feit dat heel wat studenten reeds beschikken over een computer en over een CD- en/of videospeler. Van de 65,9% respondenten die geneigd zijn tot bijkomende aankopen, gaat de voorkeur dan ook in de eerste plaats uit naar computersoftware (32,6%). Verder is men bereid tot het aanschaffen van een videorecorder (21,7%) en/of een CD-speler (17,4%). Enkelingen willen reeds met (relatief) nieuwe mediatoepassingen werken: CDI-speler en CD-ROM. Deze twee toepassingen beginnen nu pas aan hun opmars, en zitten toch nog in een prijsklasse die voor het doorsneegezin niet haalbaar is. De groep die zich geen bijkomende hardware wil aanschaffen (31,9%), geeft hiervoor de volgende rede-

nen op: *CD-speler, video en computer reeds in bezit en bijkomende hardware is te duur.*

Bijna de helft van de respondenten (44,9%) beweert bepaalde media in het studiecentrum te gebruiken. Procentueel gezien gebruikt 26,1% vooral beeldplaten, 11,6% computer/software, 10,9% videocassettes, 8,7% audiocassettes, 7,2% cursussen en 4,3% handboeken. Dat beeldplaten het meest gebruikt worden in het centrum, is logisch, want slecht weinigen hebben daarvoor reeds de nodige apparatuur in huis. Opmerkelijk is dat de video-programma's, ondanks het grotere aanbod en de aanwezigheid van een videorecorder bij de meeste studenten, minder worden gebruikt dan beeldplaten en computerprogramma's. Bij de studenten die helemaal geen gebruik maken van de mogelijkheden binnen het regionale centrum (47,8%), komt de verplaatsingslast (11,6%) als voornaamste reden naar voren. Daarnaast spelen onbekendheid met zowel het cursusmateriaal als met de verschillende media een grote rol. Natuurlijk is er ook de vraag of de studenten zichzelf in staat achten om de in het centrum aanwezige hardware te gebruiken. Het is niet vanzelfsprekend dat wanneer een student vraagt naar meer beeldplaten, zij/hij ook effectief de afspeelapparatuur weet te bedienen. Blijkbaar schatten de studenten zichzelf nogal voorzichtig in wat hun *technische vaardigheden* betreft, want van de 138 mensen beweert een evenredig aantal hiertoe wel (44,9%) of niet (44,9%) in staat te zijn (10,1% missing). Ook hier blijkt dat er iets schort met de informatieverstrekking wat betreft het gebruik van de (nieuwe) media. Voor vele studenten is er bijkomende hulp nodig bij de bediening van sommige toestellen.

Betalen voor mediagebruik?

Vermits toch nood blijkt aan meer uitleg/begeleiding, vroegen we of de studenten eventuele gebruikskosten wilden betalen voor bepaalde media. Deze inkomsten zouden dan kunnen worden aangewend om b.v. bijkomend personeel aan te werven. Bijna 70% van de ondervraagden (69,6%) wil hiervoor een financiële bijdrage leveren. De cursisten die hiervoor geen extra kosten wensen te maken, argumenteren dat *de cursus zelf reeds duur genoeg is* (21%). Het is inderdaad zo dat studeren aan de OU op zich al een zekere financiële inspanning vraagt. Een cursus van twee modules (ca. 200 studie-uren) kost 8.000 BEF. Wanneer men weet dat een diplomaprogramma minimaal 800 uur cursus (voor de korte wetenschappelijke onderwijsprogramma's) tot 5.600 uur cursus (HOBU of universitair programma) omvat, dan is het rekensommetje vlug gemaakt. Natuurlijk kan men die kosten spreiden over een aantal jaren, maar het blijft een substantieel gedeelte van het (huishoudelijk) budget.

Leereffectiviteit open hoger onderwijs

Na de voorgaande bevindingen is het evident dat de studenten het *meest menen te leren* met behulp van het schriftelijk materiaal: men kiest blijkbaar voor *veilige of bekende* hulpmiddelen. Voornamelijk argumenten als *duidelijke, degelijke structuur* (22,5%), *gebruiksvriendelijk* (18,8%), *minst plaats-, tijds- en/of tempogebonden* (16,7%) en *meest geschikt voor zelfstudie* (14,5%) geven de doorslag.

Het merendeel van de cursisten (60,1%) meent *ook het vlugst* te leren met behulp van schriftelijk materiaal. Het is duidelijk dat in het algemeen veruit de meeste ervaring met het schriftelijk studiemateriaal voor handen is: het gebruik van gedrukte cursussen als basismateriaal blijkt in elk geval vooralsnog onontbeerlijk. Daarnaast kunnen andere media worden ingeschakeld, die op hun beurt een deelaspect van een cursus auditief en/of visueel illustreren, aanvullen, ondersteunen.

De cursisten hebben over het algemeen een zeer positieve ervaring met afstandsonderwijs. Voornamelijk de organisatorische flexibiliteit (*Ik leer waar, wanneer en wat ik wil*) (30,4%) appelleert aan de volwassen student. Wel is men er zich van bewust dat men veel meer motivatie/inspanning moet opbrengen dan bij het klassiek studeren, vooral bij combinatie werk-gezin met studies.

Televisie als hulpmiddel bij open universiteit

Open net-televisie of televisie die door iedereen via kabel of antenne kan worden bekeken, is ideaal voor het bereiken van grote groepen mensen. De laatste jaren heeft dit massamedium echter heel wat ingeboet op het educatieve vlak. We vroegen ons dan ook af hoe de OU-studenten hier tegenover staan: een ruime meerderheid (87%) vindt televisie wel degelijk een goed medium om educatieve programma's te brengen; 81,9% vindt zelfs dat die programma's via het open net *moeten* verstuurd worden. Het favoriete uur van uitzending situeert zich vnl. tussen 19 en 23 uur. De ongeschreven wet dat men bij voorkeur alles in prime-time wil bekijken, wordt hier nog maar eens bekrachtigd. Van belang is wel dat men toch nog steeds schriftelijke ondersteuning van dergelijke programma's wil: 65,9% wil zeker niet zelf notities nemen bij een televisie cursus. Dit zou leiden tot vergissingen en het missen van informatie (8,7%), zeker in omstandigheden waarbij het herbekijken of onderbreken van een programma onmogelijk is (10,1%). Televisie kan dus slechts gebruikt worden als aanvulling (21%), en is te zeer plaats- (3,6%) en tijdsgebonden (11,6%). De cursus blijft de basis (18,1%).

Wat de oprichting van een *apart educatief net* betreft, bestaat geen consensus: 52,9% van de ondervraagden vindt dit geen aantrekkelijk idee, 45,7% wel.

Eén op drie (30,4%) van de ondervraagden blijkt nooit naar *educatieve BRTN-uitzendingen* te kijken; 34,8% kijkt gemiddeld tot 30 minuten per week; 18,1% kijkt tussen 30 minuten en één uur per week en 12,3% brengt hiervoor 1 à 2 uren per week voor het scherm door. In totaal blijkt dus 69,6% wel degelijk tijd uit te trekken voor de educatieve uitzendingen van de BRTN; 65,9% is niet tevreden met het aanbod van de openbare omroep (19,6% missing). Voor 43,5% lag die ontevredenheid vooral in het beperkte BRTN-aanbod. Steeds dezelfde onderwerpen (13%), ouderwetse vormgeving (10,1%) en het saaie karakter van de uitzendingen (18,1%) zijn redenen voor weinig enthousiasme. Daarnaast vindt 5,1% van de ondervraagden dat ze te weinig vooraf worden ingelicht over het aanbod. In elk geval blijkt dat de BRTN er goed aan zou doen wat meer trailers te maken rond educatieve programma's. Een grotere zichtbaarheid op alle media kan de bekendheid en ook de kijk- en appreciatiescores alleen maar ten goede komen. Het Huis van Vertrouwen levert blijkbaar educatieve programma's af die enerzijds degelijk, betrouwbaar, kalm, neutraal en boeiend zijn, maar anderzijds toch een aantal eigenschappen oproepen zoals: oppervlakkig, traditioneel, volks en oubollig.

Hoe ziet *het ideale educatieve televisie- of videoprogramma* eruit? In onze enquête hadden we een niet-exhaustieve checklist (cf. Heuvelman, 1989) ingebouwd, waarbij de studenten een aantal vormkenmerken van een educatieve video konden evalueren. Absoluut noodzakelijke elementen blijken een logische opbouw, de combinatie realistische en schematische beelden, inlassen van oefeningen en het geheel voorzien van een vlotte commentaar. Andere aanraders zijn: ondertiteling, efficiënt kleurgebruik, gepaste verhouding tussen bewegende en stilstaande beelden, voldoende herhalingen, een humoristische stijl en verwijzingen naar andere media.

SLOTCONCLUSIES

Uitgaande van de socio-demografische gegevens weten we dat de studenten uit het afstandsonderwijs vooral jonge beroepsactieve mannen met een gezin zijn. Het gaat hier dus om een bevolkingsgroep met specifieke professionele, sociale en persoonlijke ambities. Deze omstandigheden vereisen meer inspanning, een groter doorzettingsvermogen en voldoende motivatie van de student. Hierbij is het van belang dat de *initiële motivatie* van de deelnemers

van bij de inschrijving wordt *onderhouden*, zodanig dat een zo groot mogelijk deel van de cursisten het vooropgezette doel bereikt. In het beleid dient grote zorg besteed te worden aan *kwaliteit en flexibiliteit* van het studieprogramma. Deze kwaliteit en flexibiliteit kunnen enkel gegarandeerd worden door een doelmatige cursusontwikkeling en begeleiding. In die zin is het alweer van essentieel belang dat een belangrijk budget wordt uitgetrokken voor een professionele aanpak hiervan. Dit kan o.m. gebeuren door een continue ondersteuning en motivering zowel binnen het cursuspakket zelf als binnen het ondersteunende materiaal. Daarnaast zou er meer tijd en geld kunnen worden besteed aan *promotie*, zodat sommige centra een *actieve wervingspolitiek* kunnen doorvoeren. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan het bereiken van de reeds geïnteresseerde doelgroepen, maar ook aan andere potentiële cursisten. Promotie is daarenboven nodig om de bekendheid van het open hoger onderwijs te bevorderen. Hierbij zou de inschakeling van de omroep van bijzonder belang kunnen zijn.

Institutionele samenwerking met Heerlen blijkt essentieel voor een vlotte werking van de OU in Vlaanderen. Het afstandsonderwijs kan zowel op korte als op lange termijn slechts overleven via een samenwerking met Nederland. Het is dan ook raadzaam om een gezamenlijke onderwijsverstrekking voort te zetten. Zonder deze samenwerking blijft Vlaanderen verstoken van een groot deel van het studiemateriaal. In het licht van de verstoorde relatie met de OU Heerlen, dient zo snel mogelijk gestreefd te worden naar een *decretaale regelgeving* hieromtrent.

Uit onze enquêteresultaten blijkt *een gebrekkige informatievoorziening* wat de aanwezigheid en het gebruik van educatieve media in het regionale centrum betreft. Dit euvel is wellicht te wijten aan een te beperkte aanwezigheid van personeel en werkingmogelijkheden. Ook hierover zou het best wat meer duidelijkheid komen in de regelgeving. Algemeen gesteld blijkt overduidelijk een *tekort aan werkingskredieten*.

Bij het opstellen van studieprogramma's maakt men het best gebruik van een *geïntegreerde multimediale aanpak*. De gehanteerde methodes, instrumenten en technologieën dienen hierbij functioneel te zijn naar de te realiseren leerdoelen toe. Het multimediaal studiepakket moet zo samengesteld worden dat een optimaal gebruik mogelijk wordt van de media-apparatuur waarover de student thuis beschikt. Naar de toekomst toe is het daarom belangrijk een mediaconcept uit te werken dat bestaat uit een aanbod van verschillende media-alternatieven. Uit dit aanbod kunnen in functie van 1) de begelei-

dingsmogelijkheden, 2) de kenmerken van de student en 3) de aard van het materiaal, de meest optimale mediacombinaties worden geselecteerd.

Het afstandsonderwijs zou gebaat zijn met één of andere *ontleningsvorm* van educatief materiaal. Gezien voor vele cursisten afstandsonderwijs gelijk staat met *onderwijs aan huis*, verwachten zij dan ook dat het materiaal naar hen toe komt en niet omgekeerd (cf. klacht *te verre verplaatsing*). In elk geval zouden de studenten de mogelijkheid moeten hebben om bepaalde video's en beeldplaten te ontlenen en ze voor een (beperkte) periode te behouden. Een ontleningssysteem via de post zou het leren *op afstand* wellicht ten goede komen. Essentieel hierbij is dat meerdere exemplaren van elke video, beeldplaat e.a. in de regionale centra aanwezig zijn.

Nog uit onze enquête blijkt dat de cursisten bereid zijn een *financiële bijdrage* te leveren voor het gebruik van bepaalde media. Op die manier kunnen de kosten voor de aanmaak van programma's of aanschaf van bepaalde media gedeeltelijk opgevangen worden. Ook het *computeraanbod* zou *uitgebreid* moeten worden. Een *netwerkaansluiting* zou de interactiviteit tussen studenten en begeleiders alleen maar verhogen. Bovendien zou dit het probleem van de verplaatsingen grotendeels opvangen.

Voor de *uitbreiding van het video-aanbod* en ander aanvullend materiaal kan een beroep gedaan worden op o.m. Vlaamse instellingen en de OU Heerlen. De vakgroep communicatiewetenschappen van de Gentse universiteit werkt al enkele jaren aan de uitbouw van een eigen audiovisueel centrum waar educatieve en informatieve videoprogramma's kunnen worden aangemaakt. Dankzij de theoretische en praktische know-how die de vakgroep momenteel verworven heeft, is het mogelijk om relatief goedkope, professionele produkten af te leveren. In elk geval is het Gentse centrum van plan nauwer samen te werken met deze audiovisuele dienst. Bij de aanmaak van deze produkten wordt rekening gehouden zowel met de bevindingen uit de literatuur wat de vormgeving betreft, als met de behoeften en wensen van de uiteindelijke gebruikers. Videoprodukties aangemaakt in een wetenschappelijk centrum bieden meteen de voordelen van constante bijsturing en follow-up van de impact.

Momenteel worden geen educatieve programma's van de OU op de openbare televisie vertoond, en het ziet er ook niet naar uit dat dit in de toekomst vlug zal veranderen. *Betaaltelevisie* zou een mogelijke uitweg kunnen zijn voor het vertonen van OU-programma's via het open net: de geïnteresseerde kijker betaalt voor het programma dat zij/hij wil te zien krijgen via b.v. *video on demand*. Educatieve programma's zouden op die manier alleen maar bij een geëngageerde doelgroep terecht komen, wat meteen hun effecti-

viteit zou verhogen. Tegelijkertijd zouden ook zogenaamde rand- of meekijkers geïnteresseerd raken in de materie. Andere moderne technologieën die voor de transmissie van cognitieve informatie potentieel belang hebben, zijn: beeldplaten, elektronische post, teletekst, computersoftware, CD-I en virtuele realiteit. Bij vele van deze middelen is echter de aankoop van de nodige soft- en hardware noodzakelijk. Gezien er nog geen absolute penetratie van dit soort media is, moeten we ons nog steeds beperken tot televisie als voornaamste massacommunicatiemiddel. Met de opkomst van steeds nieuwe en meer geavanceerde interactieve technologieën kunnen we echter wel stellen dat het aanschijn van de educatieve media én het afstands-onderwijs de komende decennia aanzienlijk kan veranderen.

Kortom, technologisch is er op dit moment zeer veel mogelijk. Of die technologie ook op grote schaal ingang en toepassing zal vinden, wordt uiteindelijk bepaald door zowel economische als psychologische factoren. Dat geldt evenzeer voor de toepassing van b.v. interactieve televisie op grote schaal:

De consumenten zullen de kosten van aanschaf en gebruik afwegen tegen de te behalen voordelen. Bij de voordelen gaat het niet alleen om het praktisch nut, maar ook om immateriële aspecten, zoals inspanning en gebruiksgemak. Ook sociaal-psychologische aspecten, zoals het gebruik van de tv door huisgenoten, spelen een rol. Voorts speelt de algemene weerstand tegen verandering een rol; een ander gebruik van het tv-toestel brengt verandering in gedragsgewoontes met zich mee. Indien voor consumenten de voordelen en het gebruiksgemak voldoende zijn en indien er voldoende consumenten van het nieuwe produkt gebruik gaan maken dan kan interactieve televisie (ITV) een succes worden. Indien er genoeg programma's komen met interactieve mogelijkheden en indien de kosten van de extra hardware beperkt zijn dan lijkt niets de opmars van ITV in de weg te staan. (Rodenburg, 1994: 2)

Over de vraag of interactieve televisie in de nabije toekomst een kans krijgt binnen de open universiteit, heeft de gebruiker dus het laatste woord.

LITERATUURLIJST

- De Saedeleer, H. (1990) 'Profiel van de Open Universteitsstudenten ingeschreven in de Vlaamse Studiecentra', *Universiteit en beleid*, 4: 12-17.
- De Volder, M. & Hendrickx, P. (1992) *Het profiel van de Student in het Open Hoger Onderwijs*. Open Hoger Onderwijs Reeks. Brussel: Stichting Open Hoger Onderwijs.
- Heuvelman, A. (1989) *Buiten Beeld. Onderzoek naar de Invloed van Vormingsaspecten van Educatieve Tv-Programma's op Cognitieve Processen bij de Kijkers*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Rodenburg, K. (1994) *Interactieve Televisie*. Utrecht: Stichting Educatieve Omroep Teleac (intern document).
- Van der Kelen, A. (1992) *Media in Open Hoger Onderwijs*. Open Hoger Onderwijs Reeks. Brussel: Stichting Open Hoger Onderwijs.

De bijdragen in dit nummer zijn van:

Inez Adriaensen, licentiaat Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Leuven

Filip De Maesschalck, assistent, Vakgroep Communicatiewetenschap, Universiteit Gent

Leen d'Haenens, navorser NFWO, Vakgroep Communicatiewetenschap, Universiteit Gent

Frieda Saeys, hoofddocent, Vakgroep Communicatiewetenschap, Universiteit Gent

Gerard Tertoolen, onderzoeker, Vakgroep Sociale en Organisationspsychologie, Universiteit Utrecht

Olivier Van Raemdonck, assistent, Departement Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Leuven